

Perhekeskeiset virolaiset, individualistiset suomalaiset

Opiskelijoiden tulevaisuusvisioita perhearvoista ja syntyvyydestä

RITVA NÄTKIN

Miksi Viron syntyvyys on noususuuntainen ja Suomen laskusuuntainen? Mitä opiskelijoiden visiot lähitulevaisuuden perheestä ja suvusta, niiden arvostuksesta ja hyvinvoinnista, kertovat halusta hankkia lapsia. Artikkelissa väitetään, että sekä perhearvoilla että perhepolitiikalla on merkitystä.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Suomi ja Viro ovat molemmat täyttäneet hiljakkoin 100 vuotta itsenäisinä kansakuntina, Suomi vuonna 2017 ja Viro vuonna 2018. Suomi on rakentanut itsenäisyyttä yhtäjaksoisesti koko ajan. Viron taival on ollut polveilevampi. Viron sataan vuoteen liittyy kausi (v. 1949–1991), jolloin se oli miehitetty.

Hyvinvointiajattelu ja perhe-elämän merkitykset ovat kansalliseen identiteettiin liittyviä asioita (ks. Anttonen & Sipilä 2000, 10–11, 272; Selg 2007; Rauhala 2007; Nätkin 2002). Tasaista syntyvyyttä pidetään kansallisen elinvoiman takeena. Syntyvyydestä onkin molemmissa maissa kannettu huolta koko itsenäisyyden ajan (Rauttamo 1980; Siltanen 2018, 59) ja pohjoismaiseen hyvinvointimalliin ja erityisesti sen universalistisen perhepolitiikan kykyyn pitää syntyvyys tasaisena ja korkeana on kohdistunut paljon odotuksia (ks. Jokinen 2014b; Anttonen & Sipilä 2000, 61). Syntyvyys on sekä Virossa että Suomessa kuitenkin aaltoillut poliittisissa ja taloudellisissa murroksissa ja aaltoilee edelleen. Viro on saanut syntyvyyden ta-

saaseen nousuun 1990-luvun notkahduksen jälkeen, mutta Suomessa syntyvyys on ollut dramaattisessa laskusuunnassa jo yli kymmenen vuotta. Viro meni ohi Suomen vuonna 2015.

Artikkelissa kysytään, minkälainen yhteys perhearvoilla, rakenteilla ja syntyvyydellä on virolaisten ja suomalaisten opiskelijoiden käsityksissä. Artikkelin aineistona ovat virolaisten ja suomalaisten opiskelijoiden visiot lähitulevaisuuden perheestä ja suvusta, niiden arvostuksesta ja hyvinvoinnista. Artikkelissa tarkastellaan tulevaisuusvisioiden yhtäläisyyksiä ja eroavuuksia ja eritellään arvojen ja rakenteiden vuorovaikutusta. Virikkeenä toimii Risto Heiskalan (2000, 14, 52–55) erottelu rakenneperspektiiviin ja toimijaperspektiiviin, joka toimii aineiston luokitteluperusteena. Aineistossa on paljon puhetta ns. perhearvoista, jotka erottuvat rakenteellisista tekijöistä. Rakenteiden suhteen perheet näyttäytyvät kirjoituksissa enemmänkin rakenteisiin reagoivina uhreina. Arvojen ilmaisemisen välityksellä kirjoituksissa puolestaan ilmaistaan, minkälaisia perhemuotoja ja -suhteita pidetään toivottavina tai tavoiteltavina.

Yliopisto-opiskelijat ovat erityisryhmä tiedon tuottajina. Nuorten aikuisten positio yhteiskunnassa on avoin ja liikkuva, epävarmakin (ks. Reiter 2012). Yliopisto-opiskelijat omaksuvat uusia virtauksia usein ensimmäisinä. Heidän visionsa saattavat ennakoida kansakunnan tilaa tulevaisuudessa, koska he ovat tulevaisuuden siivestyneistöä ja asiantuntijoita. Heidän ikänsä ja elämänvaiheensa antavat tietyn näköalapaikan tulevaisuuteen: he ovat ns. synnytyksiässä. Yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta he ovat suurimmaksi osaksi ns. aikuisuuteen siirtymisvaiheessa.

Suomalainen ja virolainen perhe sekä hyvinvointiajattelu

Perhesuhteista erottuvat pikkulapsikeskeinen ydinperhe ja perhettä laajempi sukuyhteisöllisyys tai sukupolvien välinen vuorovaikutus. Suomelle on ollut tyypillistä ydinperhekeskeisyys ja laajemman suvun vähäinen vuorovaikutus, mikä johtunee muuttoliikkeistä ja pitkistä välimatkoista, 1960- ja 1970-luvuille ajoittuneesta ”suuresta muutosta”, pitkälle kehittyneestä hyvinvointivaltiosta ja sen perhepalveluista. Suomessa on havaittu myös niukkaa perhe- ja sukuintegraatiota. (Jokinen & Saaristo 2006; Hurme 1999; Rauhalta 2007.) Helena Hurme (1999) havaitsi suomalaisia ja puolalaisia sukuyhteisöjä vertaillen, että suomalaiset ovat individualistisia ja puolalaiset kollektiivisia. Suomessa sukupolvien rajat ovat jyrkät, eikä nuoremman sukupolven asioihin saa puuttua. Ydinperhekeskeisyys näkyy myös perheen määrittelyssä suomalaisissa tilastoissa, joissa sillä tarkoitetaan vain kahden sukupolven muodostamaa kokonaisuutta (Jalovaara 2014, 151).

Pirkko-Liisa Rauhalta (2007, 282) väittää Virossa tekemiensä havaintojen perusteella, että perhesuhteiden ja naapurusten luottamusverkostot ovat siinä määrin vankkoja, että niille on vaikea löytää vastinetta nyky-Suomesta. Virolaiset näyttävät luottavan enemmän sukuun ja yksityisiin mutta yhteisöllisiin perheverkostoihinsa (myös Selg 2007, 226), mutta tuntevat epäluottamusta poliittiseen järjestelmään. Suomalaiset puolestaan luottavat vahvasti hyvinvointivaltiollisiin rakenteisiin ja palveluihin.

Hyvinvointiajattelua on ollut tapana jäsentää hyvinvointimallien avulla, vaikka se ei Rauhalan

(2007, 279) mukaan täysin sovikaan virolaisen yhteiskunnan tarkasteluun (myös Aidukaite 2004). Nykytilanteen mukaista hyvinvointiyhteiskuntaa rakennettiin ”shokkihoidolla” (Lauristin & Vihalem 2009, 8–11) ja ”maailmanennätysvauhdilla” (Leppiman 2010, 18–21) 1990-luvun alussa, jolloin sosialismi kaatui. Tuloksena oli uusliberalistinen yhteiskuntarakenne, jossa korostuvat yksilön vastuun ja itsesäätelyn periaatteet sekä asioihin puuttumista välttelevä valtio.

Virolainen hyvinvointimalli on liikkeessä, ja siinä on uusliberalismin lisäksi universalismia perhepolitiikassa (Aidukaite 2004). Siinä on havaittu myös korporatiivis-konservatiivisia piirteitä (Garcia-Faroldi ym. 2017, 639; Sippola 2013, 454–455) esimerkiksi vanhustenhuollossa (vrt. Pfau-Effinger 2005) ja sosialistista perintöä (vrt. Stegmeyer 2020; Reiter 2012). Virossa on myös poliittista kiinnostusta ja halua käyttää pohjoismaista esimerkkiä oman hyvinvointimallinsa kehittämiseen (Kaasik-Krogerus 2017, 13).

Suomi puolestaan liitetään vahvasti ns. pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin, jota on rakennettu universalistiseksi toisesta maailmansodasta saakka, mutta joka koki uusliberalistisen suunnanmuutoksen 1990-luvulla (Julkunen 2017). Pohjoismaisen hyvinvointimallin resilienssiin kuitenkin uskotaan, ja institutionaalista polkuriippuvuutta eli rakenteiden jatkuvuutta pidetään vahvana (ks. Pierson 2001). Mallia voi luonnehtia talouskurilla reformoiduksi. (Julkunen 2017, 356, 362–366.) Vuonna 2008 alkanut lama ja sitä seurannut talouskuripolitiikka koettelivat hyvinvointia molemmissa maissa. Koetut poliittiset ja taloudelliset muutokset niin 1990-luvulla kuin 2000-luvun alussakin osuivat aikaan, jolloin artikkelin informantteina olevat opiskelijat syntyivät tai aikuistuivat.

Raija Julkusen (2017) läpikäymissä hyvinvointivaltiota koskeissa sosiaalipoliittisissa keskusteluissa mainitaan eksplisiittisesti vain tasa-arvo, vaikka ns. kypsään hyvinvointivaltioon on rakenteistunut muitakin arvoja, jotka näkyvät esimerkiksi hyvinvointivaltion kannatusta ja luottamusta mitattaessa (ks. Ervasti 1998). Birgit Pfau-Effingerin (2005, 321) mukaan hyvinvointiajattelussa ja keskustelussa hyvinvointimalleista pitäisi ottaa huomioon myös perhearvot. Painotukset esimerkiksi vanhustenhuollossa eivät ole seurausta naisten työhön osallistumisen asteesta (mt.; Garcia-Faroldi ym. 2017, 639–642; Hyvönen 2009),

joka on molemmissa maissa korkea, vaan arvosuksista. Puhetta perhearvoista esiintyy useimmiten konservatiivisessa hyvinvointiajattelussa, mikä voi liittyä myös hyvinvointivalttiollisten instituutioiden purkamiseen. Márk Stégmayer (2020) on tarkastellut Unkarin ja Puolan perhepolitiikkaa ja siihen vaikuttavia konservatiivisia ideoita ja perhearvoja nykypolitiikassaan. Ne muodostavat vahvan retorisen taustaideologian, mutta toteutuvat kyseisissäkin maissa eri tavoin ja ovat kytkeytyneitä kulloisiinkin hallituskoalitioihin ja populismiin. Ne liittyvät selvästi myös nationalismiin ja syntyvyyden kohottamispyrkimyksiin. Anna-Maria Isola (2009) on puolestaan tarkastellut venäläisen syntyvyyspropagandan ja perhearvopuheen vahvaa yhteyttä.

Voidaanko virolaisessa hyvinvointiajattelussa puhua institutionaalisen polkuriippuvuuden lisäksi tai sijaan vahvasta ”arvoriippuvuudesta”? Virossa palautettiin vuonna 1992 perustuslakiin muotoilu ”perheet vastaavat omaisten hoidosta”, joka oli voimassa vuonna 1938, itsenäisyyden ns. kultakaudella (Leppiman 2010, 24–27). Kultakauden instituutiot olivat katkolla neuvostomiehityksen eli Viron sosialistisen neuvostotasavallan aikana, mutta hyvinvoinnin kehittämistä jatkettiin 1990-luvulla samalta arvopohjalta. Suomessa nuoremmilla sukupolvilla ei sen sijaan ole lain-säädannöllisiä veloitteita pitää huolta vanhemmistaan. Ne poistettiin vuonna 1970, ja julkisiin palveluihin luotetaan. (Anttonen & Sipilä 2000, 66; Garcia-Faroldi ym. 2017.) Arvopuhe on konservatiivisen politiikan lisäksi tyypillistä muullekin perhekeskustelulle. Usein sitä kutsutaan familismiksi, ja individualismi asetetaan sen vastakohdaksi (Repo 2009, 76–80; Jallinoja 2006; nuorten arvoista ks. Helve 2015). Individualismi on suosittu tapa selittää perhekeskeisyyden vähäisyyttä, perheen perustamisiän myöhentymistä ja syntyvyyden laskua niin suomalaisessa kuin muissakin länsimaisissa yhteiskunnissa (Giddens 1991; Jallinoja 2006; Jokinen 2014a; Rotkirch ym. 2017). Riitta Jallinoja (2006) nimittää 2000-luvun alkua 1970-luvulta alkaneen individualistisen kauden jälkeiseksi familistiseksi käänteeksi. Syntyvyys oli Suomessa tuolloin vielä korkealla ennen nykyistä laskusuuntausta.¹

Anu Leppimanin (2010, 28–35, 19) mukaan Viron perhepolitiikan tavoitteena on selkeästi vä-

estön lisäys.² Viro koki 1990-luvun murroksessa voimakkaan väestökriisin (väestöhärvennyksen ja syntyvyyden romahtamisen). Vielä vuonna 1990 kokonaishedelmällisyysluku (synnytyksiä naista kohden) oli 2,04, mutta vuonna 1998 se oli laskenut 1,2:een. Samaan aikaan syntyvyys oli Suomessa korkeampi. Vuonna 2019 kokonaishedelmällisyysluku oli Virossa jo 1,7, mutta Suomessa se oli taas laskusuunnassa.

Suomessa perhepoliittiset etuudet olivat hyvinvointivalttiollisen politiikan fokuksena ensinnäkin 1940-luvulla (Nätkin 2002), mikä lisäsi syntyvyyttä suurten ikäluokkien muodossa. Uudelleen niihin panostettiin 1970- ja 1980-luvuilla (Anttonen & Sipilä 2000, 77, 24–136), mutta 1990-luvun laman jälkeen etuuksien tasoa on leikattu. Suomalaiset syntyvyysluvut ovat laskussa siten, että vuoden 2010 jälkeen kokonaishedelmällisyysluku on pudonnut 1,7:stä 1,3–4:ään. Suomalainen syntyvyyskeskustelu (ks. Isola 2012) ei ole Viron tapaan pronatalistista, väestön lisäykseen pyrkivää. Syntyvyyden kehitys näyttää siis aaltoilevan sekä rakenteellisista syistä että perhearvojen kantatukseen liittyen.

Aineisto ja menetelmät

Aineisto on kerätty ns. eläytymismenetelmällä (vrt. Eskola ym. 2017). Noin liuskan mittaisen pienten kertomusten kirjoittaminen tapahtui seminaaritalanteessa, yliopistollisen kurssin ohessa, ilman eri johdatteluja. Joka toinen läsnä ollut opiskelija sai 1. ja joka toinen 2. kehyskertomuksen, jota he jatkoivat.³ Vastaajilla oli noin tunti aikaa vastata. Kehyskertomusten vuosilukuja on hieman muunneltu aineistonkeruun (v. 2015–2018) aikana. Kehyskertomukset kuuluvat seuraavasti:

2 *Helsingin Sanomat* 1.1.2018, *Ulkomaat B* 1-3, ”Viro sai syntyvyyden nousuun”; *syntyvyyden aaltoilusta Virossa*, ks. Voltri, Johannes (2018) *Kolmanda lapse saamine ei kasvata Eesti iivet positiivseks* <https://www.ee/836009/> (luettu 1.3.2021)

3 *Kehyskertomukset ja virolaisten opiskelijoiden kirjoitukset käänsi viroksi ja virosta suomeksi Carita Granat. Artikkelin on annettu tiedoksi tallinnalaisille opettajille ja kirjoitustilanteiden mahdollistajille Marju Medarille ja Anu Leppimanille.*

1 Väestönkehitys itsenäisessä Suomessa, <https://www.tilastokeskus.fi/tup/suomi90/joulukuu.html>

Kehyskertomus 1

Kuvittele, että on vuosi 2030–40 ja että tuolloin järjestetään suuri kansainvälinen perhepolitiikan kongressi (paikallisessa) konferenssikeskuksessa. Siellä todetaan, että jokseenkin kaikissa kehittyneissä teollisuusmaissa parisuhteen, perheen ja suvun arvostus on noussut. Eri sukupolvet ovat paljon enemmän tekemisissä toistensa kanssa kuin nykypäivänä ja perheiden hyvinvointi on lisääntynyt. Kuvittele mistä tämä voisi johtua. Mitä maailmassa on tapahtunut näiden 15–23 vuoden aikana?

Kehyskertomus 2

Kuvittele, että on vuosi 2030–40 ja että tuolloin järjestetään suuri kansainvälinen perhepolitiikan kongressi (paikallisessa) konferenssikeskuksessa. Siellä todetaan, että jokseenkin kaikissa kehittyneissä teollisuusmaissa parisuhteen, perheen ja suvun arvostus on romahtanut. Sukupolvet ovat vielä vähemmän tekemisissä toistensa kanssa kuin nykypäivänä ja perheiden pahoinvointi on lisääntynyt. Kuvittele mistä tämä voisi johtua. Mitä maailmassa on tapahtunut näiden 15–23 vuoden aikana?

Aineisto koostuu kuudesta osa-aineistosta eri opiskelualoilta kahdesta eri maassa (taulukko 1). Vastaajia on yhteensä 140, virolaisia 61 ja suomalaisia 79. Miesvastaajia on 54, naisvastaajia 79, ja sukupuolta ei mainittu 7 vastauksessa. Miesvastaajat ovat pääasiassa liiketaloustieteen opiskelijoita Tallinnasta tai tekniikan opiskelijoita Tampereelta. Omien lasten lukumäärää ei vastaajilta kysytty. Vastaajat ovat iältään 19–50-vuotiaita, mutta pääosin 20–30-vuotiaita. Myös oppialoja on useammanlaisia, millä on pyritty vastaajien mahdollisimman laajaan diversiteettiin.

Aineistoa analysoitaessa käytössä olivat puheen ja tekstin tuottamisen analyysimenetelmät, jotka ankuroituivat sosiaalisen konstruktionismin metodologiaan. Kieli sekä ilmentää että rakentaa sosiaalista todellisuutta, jossa perheet elävät (vrt. Berger & Luckmann 2011). Analyysissä käytettiin erilaisia laadullisen tutkimuksen menetelmiä, temaattisia ja tarinallisia (ks. Coffey & Atkinson 1996). Aineiston analyysi jakaantuu artikkelissa

kolmeen osaan: sisällönanalyttiseen teemoitteluun ja tyyppittelyyn, kerronnallisten keinojen tarkasteluun ja poikkikulttuuriseen vertailuun.

Liitetaulukosta 1 (ks. www.julkari.fi) käy ilmi, mitä opiskelijoiden vapaasti valitsemia teemoja vastaukset yleensäkin käsittelivät. Tämän jälkeen aineisto ryhmittyy neljään erilaiseen tyyppiin valittujen teemojen ja niiden sävyerojen (positiivinen/negatiivinen visio) perusteella (taulukko 2). Tyyppittelyperusteena käytettiin arvojen ja rakenteiden erottelua. Analyysin tuloksena pelkistettiin kaksi arvoulottuvuutta, jotka perustuvat sekä teemojen yleisyyteen että sävyyn, joilla ne otettiin vastauksissa esille.

Lopuksi suomalaisten ja virolaisten vastauksia peilattiin keskenään: mitkä teemat ovat kummasakin maassa yleisiä ja mitkä eroavat toisistaan selvästi. Varsinaisesta vertailusta ei voida puhua, sillä asetelma ei ole symmetrinen eikä vakioitu. Kysymys on rakenteeltaan ja poliittiselta historialtaan kahden hyvin erilaisen ja eri kokoisen maan kontrastoinnista ja peilauksesta (ks. Gordon & Lahelma 2004, 97–98, 102), mikä on tyyppillistä laadulliselle vertailulle ja poikkikulttuuriselle tutkimukselle. Siinä tarkastellaan samoja ilmiöitä kahden eri maan vastauskontekstissa.

Perheen uhat ja mahdollisuudet lähitulevaisuudessa

Suomalaiset ja virolaiset opiskelijat näyttivät jakavan hyvin saman tyyppisen puheavaruuden lähitulevaisuuden perheestä puhuttaessa. Samoja teemoja nostettiin esiin, ja tulevaisuudesta jaettiin samoja huolenaiheita ja ihanteita. Positiiviseen kehyskertomukseen (1), jossa perhe- ja sukuyhteisyys kukoistavat, tuli usein ihanteellinen, jopa uto-

Taulukko 1. Vastaajat Suomessa ja Virossa

Aineisto 1	v. 2017	23 kpl	Tallinnan yliopisto: sosiaalityö
Aineisto 2	v. 2017	38 kpl	Tallinnan teknillinen yliopisto: liiketaloustiede
Aineisto 3	v. 2015	19 kpl	Tampereen yliopisto: yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden teemat (YKY) [1]
Aineisto 4	v. 2018	11 kpl	Tampereen yliopisto: yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden teemat (YKY)
Aineisto 5	v. 2018	21 kpl	Tampereen yliopisto: Johtamiskorkeakoulu[2]
Aineisto 6	v. 2018	28 kpl	Tampereen teknillinen yliopisto[3]: tekniikka

[1] He opiskelivat yhteiskuntatutkimusta, sosiaalityötä tai kasvatustiedettä

[2] He opiskelivat yhteiskuntatutkimusta, johtamista tai kansainvälistä politiikkaa

[3] Nykyisin osa Tampereen yliopistoa

pinen, vastaus. Negatiiviseen kehyskertomukseen (2), jossa perhe- ja sukuyhteisyys on suorastaan romahtanut, tuli usein huolensävyinen vastaus. Joillakin opiskelijoilla oli katastrofietietoisuutta, jota ryyditettiin science fiction -genreen liittyvällä utooppisella tai dystooppisella mielikuvituksella (ks. James 2003; Soikkeli 2015). Jotkut vastaukset muistuttivat taas rationaalisilta kuulostavia, asiantuntijaskenaarioita muistuttavia kehityskulkuja. Uhat ja mahdollisuudet jäsenettiin molemmissa maissa pitkälti samalla tavoin. Jonkin verran opiskelijoiden ikäerot tai erot oppialoissa näyttivät vaikuttaneen näkemyksiin, mutta niiden tarkempi tarkastelu ei ole artikkelin fokuksena.

Seuraavassa on luokiteltu ja tiivistetty 140 vastausta eli 77 sivun litteroitu tekstimassa neljään erilaiseen tyyppiin sen mukaan, tuodaanko perheeseen ja sukuun liittyvät asiat esiin ikään kuin rakenteellisen kehityksen seurauksena, jolloin perhe ja suku ovat joko rakenteiden uhreja tai edunsaajia, vai arvovalintoina. Rakennepuhe ja puhe arvovalinnoista läpäisevät vastauksia, joten vastaukset eivät kokonaisuudessaan sijoitu johonkin luokkaan. Arvopuhetta on aineistossa yhtä paljon kuin rakennepuhettakin (ks. taulukko 2).

Perhe ja suku rakenteiden uhrina

Ranteellisia pakkoja suvulle, perheille ja yksilöille aiheuttavat visioiden mukaan taloudellisen kasvun vaatimus ja kilpailutalous sekä ajankohtainen talouskriisi ja lama. Ne ilmenevät kiireenä ja rahan valtana, jotka syövät suvun ja perheen kanssa vietettyä aikaa ja myös niiden arvostusta. Ne voivat aiheuttaa myös eriarvoisuutta perheiden välille. Tämän näkemyksen jakoivat molempien maiden vastaajat. Kapitalististen markkinavoimien määräävyys, ylivalta ja tuhoavuus on tyyppillinen dystopian (Hoppania ym. 2016; James 2003, 219) kasvualusta, jolloin perhe ja suku ovat uhreja. Katastrofaalisissa dystopioissa syntyvyys voi kokonaan romahtaa.

Niin kutsuttu uusi teknologia ja sosiaalinen media siihen liittyneenä oli vahva teema kirjoituksissa. Pahimmillaan älylaitteiden nähtiin luovan sukupolvien välille sosiaalisen muurin. Vanhusten nähtiin jäävän teknologisen kehityksen jalkoihin. Perhesuhteiden ei katsottukestävän rakenteellisessa muutoksessa. Suomalaiset vastaajat ottivat esiin toistuvasti hyvinvointivaltion kriisin ja etuihin kohdistuvat leikkaukset (vrt. Julkunen 2017), virolaiset taas maastamuuton ja työskente-

Taulukko 2. Perheiden hyvinvointiin ja pahoinvointiin vaikuttavat arvot ja rakenteet aineistossa

	Pahoinvoiva perhe ja suku	Hyvinvoiva perhe ja suku
Rakennepuhe	a) Perhe ja suku rakenteiden uhrina	b) Perhe ja suku rakenteiden edunsaajina
Arvopuhe	c) Perhettä ja sukua hajottavat arvovalinnat	d) Perhettä ja sukua yhdistävät arvovalinnat

lyn ulkomailla (vrt. Hyvönen 2009, 17–19; Sippola 2017). Myös kansainvälisten, taloudellisten ja ekologisten kriisien sekä sotien nähtiin aiheuttavan perheille pahoinvointia.

Perhe ja suku rakenteiden edunsaajina

Rakenteiden paineen ja kriisiytymisen vaikutukset tulkittiin myös päinvastoin. Kriisien ja sotien katsottiin voivan lähentää ihmisiä toisiinsa ja samalla lisätä perheen ja suvun arvostusta. Perhepolitiikan, kuten myös uuden teknologian, nähtiin auttavan sukupolvien välisen vuorovaikutuksen lisäämisessä. Perhepolitiikan, johon vihjattiin kirjoituskutsussakin, hyvinvointia tuottavia vaikutuksia korostivat erityisesti sosiaalityön opiskelijat Virossa ja yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden opiskelijat Suomessa. Perhepolitiikan ei uskottu välttämättä lisäävän syntyvyyttä, mutta sen nähtiin ohjailevan vastuulliseen ja hallittuun lisääntymiseen, auttamaan pitämään huolta jo syntyneistä lapsista ja kohottamaan perhe-elämän laatua (vrt. Selg 2007). Kummankaan maan vastauksissa ei esiintynyt ajatusta lastenhankinnasta taloudellisena ylellisyytenä, kuten irlantilaisessa tulevaisuusaineistossa (ks. Forsberg & Timonen 2018).

Hyvinvoinnin ja eliniän kasvun uskottiin lisäävän sukupolvien välistä vuorovaikutusta. Hyvänä rakenteellisena kehityksenä pidettiin talouskasvua, perhepolitiikkaa, koulutusta ja terveydellisiä innovaatioita. Teknologian kehityksenkin nähtiin edesauttavan perheiden yhdessäoloa, kunhan liiallinen teknologiainnostus menisi ohi. Kun edellisessä luokassa välimatkojen ja maastamuuton nähtiin hajottavan perheitä ja sukuja, niin tässä ne loivat mahdollisuuksia perheille. Suomalaisen katsottiin enemmänkin matkustelevan maailmalla ja muutavan ulkomaille kuvitteluvuonna 2040, mutta virolaisten nähtiin käyvän työssä ulkomailla, esimerkiksi Suomessa.

Perhettä ja sukua hajottavat arvovalinnat

Individualismin ja itsekkyyden lisääntyminen oli vahva huolenaihe molemmissa maissa. Sen seurauksena perheen, lasten tai ikäihmisten ja vanhemman sukupolven arvostuksen katsottiin rapautuvan, minkä nähtiin vähentävän syntyvyyttä ja muuttavan koko perhe-elämää. Perheen katsottiin purkautuvan yksilöiksi, jotka ajattelevat vain omaa etuaan ja vapauttaaan. Individualismin lisääntyminen liitettiin moniin rakenteellisiin tekijöihin, mutta sitä pidettiin myös arvovalintana. Sukupuolten tasa-arvon nähtiin pienentävän perhekokoja. Lisäksi individualismin nähtiin johtavan vieraantuneisuuteen ja pahoinvointiin sekä egoismiin ja hedonismiin, jolloin perheellä ja suvulla ei ole yksilön elämässä minkäänlaista merkitystä.

Individualismi on monitulkintainen käsite (vrt. Jokinen 2014a). Positiivisimmillaan individualismilla voidaan tarkoittaa nuorten yksilöitymistä ja itsenäistymistä. Aineistossa kukaan ei varsinaisesti pitänyt ihanteellisena perhearvojen romuttumista, mutta nuorimmat vastaajat selvästi edustivat vastauksissaan nuoruuden individualismia (vrt. Helve 2015), jossa korostuvat itsenäistyminen ja perheestä erottautuminen.

Perhettä ja sukua yhdistävät arvovalinnat

Pitkään jatkuneen individualistisen kauden jälkeen nähtiin tapahtuvan käänne, jossa perhettä ja sukua arvostetaan jälleen, kuvailtiin visioissa. Yhteisöllisen menneisyyden uskottiin kuvitteluvuonna 2040 palautuneen ja perhearvojen korostuneen uudelleen, usein jonkun kriisin jälkeen. Perhearvojen paluuta pidettiin ennen kaikkea valintana eikä vain reaktiona tapahtuneeseen. Perhearvojen katsottiin voivan korostua kahdella eri tavalla. Konservatiivisessa käänteessä perinteelliset arvot ja elämäntavat palaavat familistisena (Jallinoja 2006), uskonnollisena (ks. Forsberg & Nätkin 2016) tai isänmaallisena ajatteluna. Perhe- ja sukulaissuhteiden nähtiin voivan muodostua yhteisöllisiksi ja arvostettaviksi myös jollain uudella tavalla, esimerkiksi sateenkaariperheellisyyden tai monikultuurisuuden muodossa. Tai sitten perheen katsottiin muodostuvan aivan muulla kuin verisukulaisuuden perusteella. Määrällinen syntyvyyden lisäys tai perhepoliittiset ohjailukeinot eivät olleet tavoiteltavien arvojen joukossa, kun perheen käsitettä purettiin tai sillä leikeltiin.

Virolainen perhe- ja sukukeskeisyys, suomalainen individualismi

Opiskelijoiden vastauksissa tuli esiin kerronnallinen luovuus (Coffey & Atkinson 1996, 70–71) kahden kehystettömyksen luomasta stereotyyppisyydestä huolimatta. Vastaajat eivät aina hahmottaneet hyvän (esim. hyvän rakenteellisen kehityksen) tuottavan hyvää perhe-elämää tai sukuyhteisöllisyyttä eikä huonon kehityksen (esim. rakenteellisten kriisien) tuhoavan perhe-elämän tai sukuyhteisöllisyyden edellytyksiä. He saattoivat kääntää tarinan nurin (vrt. Eskola ym. 2017, 269): hyvä tuottaakin pahaa tai paha hyvää.

Arvostus tai kunnioitus jotain kohtaan kasvaa tavallisesti vasta siinä vaiheessa, kun se menetetään tai pelätään menetettävän. (N 30 v, Aineisto 2)

Kerronnallinen luovuus ilmenee myös lineaarisen (suoraviivaisen) kehityskulun korvaamisella aaltomaisella ja sykliisellä kehityksellä. Sukupolvien välillä voi olla kuilu tai arvojen erilaisuutta: tehdään samalla tavalla tai tietoisesti eri tavalla kuin edellinen sukupolvi (Thompson 2005, 32–33). Seuraava kirjoittaja ei pidä lähistoriallista kehityskulkua Virossa kovin suoraviivaisena.

Minä ajattelen kyseisestä aiheesta kutakuinkin niin, että elämä kulkee spiraalin mukaisesti. Viron itsenäistyessä uudelleen vuonna -91 oli vapaus meille kaikki kaikessa. Ei haitannut, vaikka syötäväksi ei olisi ollut muuta kuin perunankuoria. Tuohon aikaan lapsia syntyi paljon, ihmisten keskinäiset suhteet olivat hyvät ja ystävälliset. Me pidimme yhtä. Nyt 26 vuotta myöhemmin on elämä pyörytetty monin tavoin ylösalaisin. Syntyvyys on jatkuvasti matala, väkiluku vähenemässä, väestönkasvu painumassa negatiiviseen suuntaan. (N 50 v, Aineisto 1)

Kyseinen opiskelija on hieman vanhempi kuin muut vastaajat. Hän on syntynyt ja varttunut Neuvosto-Eestissä, ja nuorena aikuisena koetut yhteiskunnalliset mullistukset ovat selvästi vaikuttaneet hänen tulevaisuusvisioonsa. Hän jatkaa:

Jos nyt unelmoi ja miettii, niin kenties 23 vuoden kulluttua olemme jossain mielessä takaisin siellä, mistä aloitimme. Elämä on kulkenut parempaan suuntaan talouden ollessa noususuuntainen. (...) Perheiden lapsiluku on jälleen kasvussa. Palataan takaisin maaseudulle, missä eri sukupolvien on mahdollista asua yhdessä. Yhdellä tontilla on useampi talo, joista yhdessä asuvat isovanhemmat, toisessa vanhemmat ja lapset. (...) Jossain mielessä on palattu vanhaan, mutta elämme samanaikaisesti kaiken kaikkiaan nykyaikaisemmassa yhteiskunnassa, jossa olosuhteet ovat modernimmat ja hyvinvointi korkeammalla tasolla. Ihmiset alkavat käsittää, mihin kätkeytyy elämän todellinen arvo. (N 50 v, Aineisto 1)

Kertomus on nostalginen ja romanttissävyyinen, sillä alkutilanteen hyvä asiantila palaa kuvitteluvuonna 2040. Hyvään asiantilaan kuuluu vanhuksesta huolehtiminen ja lämmin perhe-elämä. Visio muistuttaa vähän jopa neuvostoaikaista perhemuodostelmaa, joka muodostui isovanhempien ympärille. Siihen kuului ”paitsi yhteinen kulttuuriperintö, myös yhteinen vihannesmaa ja puutarha” (Leppiman 2010, 25). Myös nuoremmat vastaajat jakoivat samoja ihanteita. Seuraavat virolaiset opiskelijat näkevät perhepolitiikalla tai taloudellisilla realiteeteilla olevan vaikutusta perheen arvostukseen ja sukupolvien yhteiselo.

Realisoitunut verkostoyhteistyö käsittää perhelääkäreitä, päiväkoteja, kouluja, kunnanhallituksia jne. Kouluissa (ihmisopissa, perheopissa) on aikaisempaa enemmän puhuttu parisuhteen, perheen ja suvun kunnioittamisesta. Esimerkiksi lapsia hoitavat isovanhemmat ovat saaneet valtiolta tukea. Jos lapsen sairastuessa ei vanhemman ole mahdollista jäädä sairauslomalle, voisi sen tehdä isovanhempi (samalla korvauseriaatteella). (N 33 v, Aineisto 1)

Kuluneiden 23 vuoden aikana ovat asunneliöiden hinnat ilmeisesti nousseet. Se voi olla yksi syy niin siihen, että eri sukupolvet elävät jälleen saman katon alla yhdessä, ja siihen, että sukupolvien välinen kanssakäymisen on tiiviimpää. (N 25 v, Aineisto 2)

Virolaiset opiskelijat osoittautuivat perhe- ja sukukeskeisimmiksi kuin suomalaiset, mikä on ensimmäinen selkeä arvoulottuvuus, jolla eroja aineistossa esiintyi. Kolmen sukupolven yhdessä asumista ja vuorovaikutusta myös lasten arjessa ihannoitiin. Isovanhemmille annettiin virolaisessa aineistossa iso rooli. Isovanhemmat ovat resurssi, jota hyödynnetään pikkulasten hoivassa ja isompienkin lasten koulutyössä. Huolestuneita oltiin vanhemman sukupolven putoamisesta nopean kehityksen keltasta, eikä heitä haluttaisi laittaa laitoksiin (vrt. Rauhala 2002, 438).

Lähes päinvastaisen näkökulman esittävät nuoret suomalaiset tekniikan opiskelijat. Esimerkiksi 20-vuotias tekniikkaa opiskeleva mies toteaa, ettei hän pysty kuvittelemaan, että perheet ja sukulaiset olisivat tulevaisuudessa enemmän yhdessä. Mahdollisuus omaan perheeseen on vielä kaukainen asia, ja tärkeämpää on oma viiteryhmä ja sen arvot. Perhe-teema ei tekniikkaa opiskelevilla sisältynyt myöskään oppisisältöihin.

Ihmiset hakevat mieluummin verkosta täysin omankaltaistaan seuraa kuin ovat esim. ”tylsän” äitinsä seurassa. Ihmisillä on myös jatkuva kiire, jolloin yhteistä aikaa jää vähän ja perheen jäsenet vieraantuvat toisistaan. (N 20 v, Aineisto 6)

Ihmiset keskittyvät vain itseensä, eikä perheen ja suvun hyvinvointi kiinnosta. Myöskään oman suvun historia ei kiinnosta eikä omasta kehdata olla ylpeitä, koska omasta suvusta ylpeänä oleminen koetaan nationalistisena. (M 20 v, Aineisto 6)

Suomalaisessa aineistossa ei vanhuksesta huolehtiminen ja kolmen sukupolven yhdessäolo ollut läheskään yhtä keskeisellä sijalla kuin virolaisissa vastauksissa. Varsinkaan menneisyyteen tai maalle palaamisen nostalgista teemaa ei vastauksissa ollut. Suomalaiset näyttäytyivät individualistisimpiä sukupolvisuhteissaan kuin virolaiset, ja sukupolvikonflikti oli jyrkempi. Ikäryhmät näyttivät olevan Suomessa enemmän erillään kuin Virossa, ja vanhuksista puhuttiin usein hoivataakkana. Vaikka päävastuun nähtiin olevan hyvinvointivalttiolla, saatettiin kuvitella tilanne, että vanhus otetaan kriisin seurauksena ydinperheen luokse asumaan ja perhepolitiikassa kehitellään yhteisöllisiä ratkaisuja. Kaikkien ikääntyneiden ei nähty olevan hoivan tarpeessa, vaan osa heistäkin näyttäytyi varsin individualistisena. Suomalaisissa kirjoituksissa he matkustelivat, somettivat ja keskittyivät harrastuksiinsa lastenlasten sijaan.

Toinen, vieläkin selkeämpi, arvoulottuvuus liittyi tulevaisuuden perhemalliin. Virolaiset olivat varsin huolestuneita ns. klassisen perhemallin (avioliitossa ovat isä ja äiti, lapset ovat tyttöjä tai poikia, ja mies on perheen pää) kohtalosta yhteiskunnan muuttuessa (vrt. Selg 2007, 220–230). Huolestuttavaa oli perhemuotojen erilaisuus sekä sukupuolidentiteettien moninaistuminen että sukupuolineutraalius, mikä koski niin aviopuolisoita kuin lastenkasvatustakin. Tällaista huolta ei esiintynyt lainkaan suomalaisessa aineistossa, jossa puolestaan moninaistuminen ja tasa-arvoistuminen oli kannatettavaa tai toteavaa. (Vrt. Helve 2015.) Virolaisten vastauksissa ei tasa-arvoa esiintynyt tavoiteltavana asiantilana lainkaan, vaan juuri ”tasa-arvoideologian” nähtiin johtavan sukupuolineutraaliuteen.

Marju Selg (2007, 228–230) pohti perheiden moninaistumisen teemaa jo yli kymmenen vuotta sitten. Vaikka Virossa löytyvät kaikki ne samat erilaiset perhemuodot kuin muistakin länsimaista, suhtautuminen niihin on ollut julkisuudessa torjuvaa ja huolestunutta. Erityisesti samaa sukupuolta olevien perheet ovat tabu. Pitkään uskottiin, että ne ovat neuvostojärjestelmän jälkeisen siirtymäkauden ongelmia. Leppimanin (2010, 26) mukaan erilaiset perhemuodot ovat nyky-Virossa niin yleisiä, ettei tyypillisestä perheestä voida enää

puhua. Seuraavat kirjoittajat näkevät erilaistumisen ja sukupuolen häivyttämisen suorastaan dys-tooppisena: vanhempi sukupolvi ei enää vuonna 2040 tunnista nuorempaa.

Lähdettäessä siitä, että ”erilaisuus on rikkaus” -suhtautuminen on jatkuvasti muodikkaampaa, niin tuohon mennessä ovat kaikki ihmiset liian erilaisia, näyttäytyen kummajaisina toisilleen – ennen muuta vanhemmalle sukupolvelle. Tuon tähän esimerkin: entistä enemmän tulevat muotiin kaikenlaiset heteroudelle vaihtoehdot seksuaaliset orientaatiot. (M 27 v, Aineisto 2)

Lapsen näkökulmasta näkyvien murheiden ohella on myös mahdollista, että vanhanliiton sukulaiset (Aalimummo) eivät ymmärrä, miksi sisaren tyttärentytär asuu yhdessä toisen naisen kanssa tämän kanssa lapsia kasvatettaen. Tällainen aiheuttaa ongelmia suvun keskuudessa. Eli yleistäen, mitä on tapahtunut: klasinen perhemalli on rappeutunut samalla kun samaa sukupuolta olevien avioliitot sallitaan ja suvaitaan. (N 30 v, Aineisto 2)

Perheiden erilaistumista kuvaavissa huolestuneissa kannanotoissa oli aina viittaus vanhempaan sukupolveen havaintona sukupolvien välisen konfliktin olemassaolosta ja ikään kuin kunnioituksena heidän käsityksiään kohtaan. Tämä voidaan tulkita pyrkimykseksi paitsi sukupolvinen myös koko yhteiskunnan integraatioon. Luonnottomuuspuheen yhteydessä esiintyi myös syntyvyyshuolta. Suomalaiset sen sijaan leikkittelivät perheen käsitteellä ja kehittivät uudenlaisia perhemuodostelmia, joihin ei liittynyt syntyvyyden lisäämistoiveita.

Muut ihmissuhteet ja verkostot ovat korvanneet perheen ja suvun. Ihmiset kiinnittyvät toisiinsa enemmän yhteisten kiinnostuksen kohteiden ja arvojen mukaan kuin verisiteiden. (N 23 v, Aineisto 5)

Tasa-arvoisen avioliitolain läpimeno vuonna 2014 vaikutti niin, että muutkin erilaiset perhemuodot alettiin nähdä yhä hyväksytympinä. (...) Omasta halustaan lapsettomina pysyviä pariskuntia ei myöskään enää ihmetellä ja pari vuotta sitten avioliitto tuli mahdolliseksi myös polyamorisisissa suhteissa. (N 36 v, Aineisto 3)

Lopuksi

Selkeimmät sävy- ja painotuserot opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa liittyvät perhearvoihin. Puhetta perhearvoista oli aineistossa paljon, erityisesti virolaisilla. Perheen arvostus mainitaan kehyskertomuksissakin. Syntyvyysmainintoja ei ollut niin paljoa (ks. taulukko 2). Virolainen perhemyönteisyys koostui ydinperhettä koossapitävistä arvova-

linnoista, perinteellisen perhemallin ihannoinnista ja sukupolvien välisen vuorovaikutuksen ykkemisestä siihen. Suomalaiset taas käsitelivät eri ikäryhmiä, vanhusväestöä ja pikkulapsiperhettä, enemmän erillään ja olivat innostuneempia perheen käsitteen ja käytäntöjen monimuotoistumisesta. Arvostukset ja puheen erilaisuus heijastelevat kahden maan rakenteellisia ehtoja. Virolaisten perheiden arkipäivää säätelee muuttotappio ja työskentely ulkomailla (ks. Hyvönen 2009, 17–19; Sippola 2017; Reiter 2012) ja perustuslakiinkin kirjattu perheenjäsenten velvollisuus huolehtia omaisista. Suomalaiset opiskelijat taas kokevat perheen uhkana jo saavutettujen hyvinvointivalttiollisten etujen romuttumisen ja näyttäytyvät samalla individualisempina kuin virolaiset. Pitkään rakennettu ja kypsäksi luonnehdittu (Jul-kunen 2017) hyvinvointivaltio palveluineen on ikään kuin taannut heille turvan lisäksi individualistiset valinnanmahdollisuudet sekä vapauttanut hoivavelvollisuuksista ja riippuvuudesta lähimmäisistä. Ajattelutapaa on kutsuttu ”valtioidividualismiksi” (ks. Trägårdh 2010, 235). Individualismi ei näyttäytyntynyt niin selkeänä puolustettavana arvona kuin perhearvot, vaan itsestäänselvytenä, jonka taustalla on rakenteellinen ja poliittinen jatkuvuus.

Virolaisten vastaajien perhearvopuhe on retorisesti vahvaa kannanottoa ns. perinteisen perhemallin puolesta. Viittaaminen vanhempaan sukupolveen on kerronnallinen tehokeino perhearvojen puolesta. Puhe poikkeaa ns. modernista familismista (Repo 2009, 75–80), jota esiintyy suomalaistenkin puheessa. Perinteellisten perhearvojen, kuten ehjän ydinperheen ja selkeän sukupuoliroolituksen, aktiivinen korostaminen liitetään usein nationalistiseen syntyvyyspropagandaan valtiollisella tasolla (Isola 2009; Rivkin-Fish 2006; Stégmayer 2020). Se voi liittyä myös pienen valtion kansallisen identiteetin luomiseen, ns. rakentavaan patriotismiin (Finell & Zogmeister 2015). Virolaisten opiskelijoiden kokemus perhearvojen romuttumisen uhasta lienee kannanotto kansallisen itsenäisyyden sekä poliittisen vakauden ja eheyden puolesta. On myös kunnianosoitus kovia kokeneelle vanhemmalle sukupolvelle, kun sukupolvisuhteet esitetään sidosteisina. Perhearvot luovat turvallisuutta sosiaalisten ongelmien ollessa muutosvauhdista johtuen suuria (Lauristin & Vihalemm 2009, 2). Perhearvopuheella virolaiset näyttävät myös kamppailevan aidot valinnanmahdollisuudet sisältävästä hyvinvoinnista ja perhe-

palveluista (Selg 2007) vaatimalla vakautta muuten varsin yltiöliberalistiseen ja epävakaiseen yhteiskuntaan. Puhetapa lienee oman maan historian lisäksi saanut vaikutteita Keski-Euroopasta ja Venäjältä.

Perhearvojen ja rakenteiden vuorovaikutus sekä niiden vaikutus syntyvyyteen on monimutkainen ja dynaaminen kokonaisuus. Tulevaisuusaineiston ja tutkimuskirjallisuuden perusteella hahmottuu vaikutelma, jossa rakenteellisen kriisin jälkeinen optimismi yhdistyneenä perhearvoihin ja anteliaaseen perhepolitiikkaan kohottaa syntyvyyttä. Näin tapahtui Suomessa heti toisen maailmansodan jälkeen (ks. Nätkin 2002) ja Virossa, kun oli selvitty sosialismin kaatumisesta, uudelleenitsemäistyty 1990-luvun alussa ja kun oli alettu kehittää perhepolitiikkaa. Universalistinen perhepolitiikka tuoreine, anteliaine perhe-etuuksineen lisää syntyvyyttä tietyssä nationalistisessa tai patrioottisessa kontekstissa, jossa koettujen kriisien jälkeen puhalletaan yhteen hiileen ja tunnetaan tulevaisuuden optimismia. Virossa vuonna 2004 voimaan astunut kaikille tarkoitettu ja lähes täyskattava ja kaikille tarkoitettu vanhempainraha, joka koettiin ”äidinpalkaksi” (Rauhala 2007, 280), huomioitiin myös monissa opiskelijoiden kirjoituksissa. Vuonna 2017 korotettiin lapsilisät varsin anteliaiksi tasoltaan ja kannustaviksi siten, että kolmannesta lapsesta lapsilisän määrä nousee.⁴ Myös muuttotappio on Virossa kääntymässä lieväksi muuttovoitoksi (Siltanen 2018, 59).

Viron hyvinvointi tuntuu olevan menossa ylösjä eteenpäin, ja Viron syntyvyys on nousujohtoinen ja korkeampi kuin Suomessa, kun tarkastellaan aivan lähimenneisyyttä. Suomen viimeaikaisen syntyvyyden laskun voi tulkita muun muassa reaktioksi vuonna 2008 alkaneeseen talouskriisiin (Piispa 2018). 1980-luvulla koetun nousukauden jälkeen hyvinvointivaltioillisiin etuuksiin ja palveluihin kohdistetut leikkaukset luovat tun-

teen alaspäinmenosta. Mikko Piispan (2018) mukaan 1980-luvulla syntyneiden nuorten ajatusmaailmaa, tulevaisuudenuskoa ja myös halua lisääntyä luonnehtii yltäkylläisyyden ja epävarmuuden välinen jännite, johon eivät (universalistiseen) perhepoliittiset etuudet ja palvelut pure.

Opiskelijat eivät edusta koko kansaa, mutta heidän ”etujoukkoasemansa” oikeuttaa tekemään yleisempiäkin johtopäätöksiä heidän visioistaan. Molempien maiden vastaajat näyttävät argumentoivan arvojaan oman maansa ideologisessa kontekstissa (vrt. Gordon & Lahelma 2004). He voivat käyttää visioissaan oppisisältöjä, mielikuvitustaan tai ajassa liikkuvaa puhetta. Julkinen keskustelu on mitä ilmeisemmin vaikuttanut siihen, millaiseksi he näkevät tulevaisuuden muotoutuvan. Toisaalta nuorten aikuisten kokemana ”omaelämäkerrallinen epävarmuus” (Reiter 2012, 35–37) aikuisuuteen siirtymävaiheessa heijastuu ainakin nuorempien vastaajien tapaan hahmottaa perhe-elämää ja syntyvyyttä (vrt. Rotkirch ym. 2017). Epävarmuus koettelee talouskriisin jälkeen kaikkia eurooppalaisia nuoria, mutta entisten sosialististen maiden nuoret ovat aikuistuuksaan kokeneet suomalaisia nopeamman muutosvauhdin ja ongelmat esimerkiksi työmarkkinoilla (ks. Sippola 2013).

Kahden erilaisen maan vertailu ja peilaus paljastaa vain oireellisia eroja. Syntyvyys on tieteellinen arvoitus, ja sen ennustaminen on vaikeaa. Historiallisen kokemuksen valossa se myös aaltoilee. Syntyvyyden nousu Virossa voi olla lyhytaikainen ilmiö, ja Suomessa taas varovaista nousua on nähtävissä. Käynnissä olevalla pandemialla voi myös olla ennakoimattomia seurauksia. Maiden erot voivat johtua muistakin seikoista kuin käsitellyistä ulottuvuuksista, kuten erityisesti suomalaisten nuorten tuntemasta ilmastoahdistuksesta (Piispa 2018, 237), joihin tämä aineisto antoi vain heikkoja viitteitä.

Saapunut 1.3.2021
Hyväksytty 6.11.2021

4 Yle 10.10.2020 ”Puolitoista vuotta vauvan kanssa kotona täydellä palkalla ja satojen eurojen suurperhelisä – Viro tukee tuoreita vanhempia avokätisemmin kuin Suomi” <https://yle.fi/uutiset/3-11588624>

Viron vanhempainlomaetuuudet. Katre Pall (Ministry of Social Affairs). https://www.leavenetwork.org/fileadmin/user_upload/k_leavenetwork/country_notes/2018/FINAL.Estonia2018.pdf (luettu 1.3.2021)

KIRJALLISUUS

- Aidukaite, Jolanta (2004) *The Emergence of the Post-socialist Welfare State – The Case of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania*. Stockholm: Södertörns Högskola.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (2011) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Coffey, Amanda Jane & Atkinson, Paul A. (1996) *Making Sense of Qualitative Data. Complementary Research Strategies*. London: SAGE Publications Inc.
- Ervasti, Heikki (1998) Yhteiskuntaluokat, individualistinen kritiikki ja hyvinvointipalveluiden kannatus. *Janus* 6 (2), 167–187.
- Eskola, Jari & Karayilan, Sanna & Kaski, Terhi & Lehtola, Tiina & Mäenpää, Tiina & Nishimura-Sahi, Oshie & Oede, Anu-Maarit & Rantanen, Mari & Saarinen, Sirkku & Toivonen, Päivi & Valtonen, Marianna & Wallin, Anna (2017) Ohjeita ja kokemuksia menetelmästä kiinnostuneille. Teoksessa Jari Eskola & Tiina Mäenpää & Anna Wallin (toim.) *Eläytymismenetelmä 2017: perusteema ja 11 muunnelmaa*. Tampere: Tampere University Press, 266–293.
- Finell, Erika, & Zogmaister, Christina (2015) Blind and constructive patriotism, national symbols and outgroup attitudes. *Scandinavian Journal of Psychology*, 56 (2), 189–197. <https://doi.org/10.1111/sjop.12193>
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (2016) Families in the Future: The Stories of Finnish students. *Journal of Comparative Family Studies. Special Issue: Reshaping Families in Northern Europe. Volume XLVII, Winter, Number 1*, 27–44.
- Forsberg, Hannele & Timonen, Virpi (2018) The future of the family as envisioned by young adults in Ireland. *Journal of Youth Studies* 21 (6), 765–779
- García-Faroldi, Lucia & Miguel-Luken, Verónica de & Ayuso, Luis (2017) Responsibility for Child and Elderly Care: Who Should Cover the Costs? A Comparison of Baltic and Nordic Countries. *Social Policy and Administration* 51 (4), 638–658
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in Late Modern Age*. California: Stanford University Press.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2004) *Vertaileva ja poikkikulttuurinen tutkimus*. Teoksessa Risto Alapuro & Ilkka Arminen (toim.) *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY, 97–110.
- Heiskala, Risto (2000) *Toiminta, tapa, rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Helve, Helena (2015) Re-thinking youth and citizenship. Value groups and citizen types of young Finns. *Italian Journal of Sociology of Education* 7 (1), 32–66.
- Hoppania, Hanna-Kaisa & Karsio, Olli & Näre, Leena & Olakivi, Antero & Sointu, Liina & Vaittinen, Tiina & Zechner, Minna (2016) *Hoivan arvoiset. Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hurme, Helena (1999) Individualismi vs. kollektivismi perhesukupolvien suhteita määräävänä tekijänä Suomessa ja Puolassa. *Gerontologia* 13 (3), 127–135.
- Hyvönen, Heli (2009) *Lähellä, mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D/51/2009.
- Isola, Anna-Maria (2009) Perheet ja syntyvyys Venäjän politiikkaohjelmissa. *Idäntutkimus* 16 (3), 9–23.
- Isola, Anna-Maria (2012) Hyviä työntekijöitä ja veronmaksajia. *Syntyvyysretoriikka 2000-luvun alun Suomessa*. *Janus* 20 (3), 334–352.
- Jallinoja, Riitta (2006) *Perheen vastaisku*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jalovaara, Marika (2014) *Perheet ja perhedynamiikka*. Teoksessa Jani Erola & Pekka Räsänen (toim.) *Johdatus sosiologian perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus, 150–167.
- James, Edward (2003) Utopias and anti-utopias. In Edward James & Farah Mendleson (eds.) *The Cambridge Companion to Science Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press, 219–229.
- Jokinen, Kimmo (2014a) *Perhekäytäntöjen sosiologia*. Teoksessa Riitta Jallinoja & Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 167–191.
- Jokinen, Kimmo (2014b) *Families and Family Policies in Finland: A Future Scenario*. *Gender Studies and Policy Review* 7 (July), 36–54.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo (2006) *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.
- Julkunen, Raija (2017) *Muuttuvat hyvinvointivaltiot: eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina*. Jyväskylä: SoPhi.
- Kaasik-Krogerus, Sigrid (2017) *Kuvitellut pohjoismaat Viron presidenttien puheissa*. *Idäntutkimus* 24 (2), 18–32.
- Lauristin, Marju & Vihalemm, Peeter (2009) *The Political Agenda During Different Periods of Estonian Transformation: External and Internal Factors*. *Journal of Baltic Studies* 40 (1), 1–28
- Leppiman, Anu (2010) *Arjen elämyksiä: leiri- ja elämyspohjainen Arkipäivät-perhepalvelu sosiaalisen kokemuksen tuottajana*. Rovaniemi: Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 53.
- Nätkin, Ritva (2002) *Hyvinvointia perheille – väestöpolitiikka ja naisten toimijuus*. Teoksessa Tuula Gordon & Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.) *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 176–194
- Pfau-Effinger, Birgit (2005) *Welfare State Policies and the Development of Care Arrangements*. *European Societies* 7 (2), 321–347
- Piispa, Mikko (2018) *Yhdeksän sanaa Y-sukupolvesta*. Teos: Helsinki
- Pierson, Paul (ed.) (2001) *The New Politics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Rauhala, Pirkko-Liisa (2002) *Havaintoja Suomen ja Viron sillalta. Yhteiskuntapolitiikka* (5), 430–444

- Rauhala, Pirkko-Liisa (2007) Virosta. Yhteiskuntapolitiikka (3), 272–294.
- Rauttamo, Mari (1980) Valitusjärjestöstä toimeenpanevaksi väestöpoliittiseksi elimeksi. Väestöliiton syntytarhistoria ja liiton toimintaa vuosina 1941–1960. Helsinki: Väestöliitto.
- Reiter, Herwig (2012) On Biographical Alienation. Zeitschrift für Soziologie, 41 (Heft 1, Februar), 24–40
- Repo, Katja (2009) Lapsiperheiden arki. Näkökulmina raha, työ ja lastenhoito. Tampere: Acta Universitatis Tampereensis.
- Rivkin-Fish, Michele (2006) The Politics of Reproduction and Nationalism in Russia. In Maria Mesner & Gudrun Wolfruber (eds.) The Policies of Reproduction at the Turn of the 21st Century. The Cases of Finland, Portugal, Romania, Russia, Austria, and the US. Wien: StudienVerlag 15–180.
- Rotkirch, Anna & Tammissalo, Kristiina & Miettinen, Anneli & Berg, Venla (2017) Miksi vanhemmuutta lykätään. Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista. Helsinki: Väestöliitto
- Selg, Marju (2007) Viron sosiaalityö ja kysymys perheen yksityisyydestä. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 224–246
- Siltanen, Raimo (2018) Tarinoita Virosta. Helsinki: Media Maker.
- Sippola, Markku (2013) The Awkward Choices Facing the Baltic Worker: Exit or Loyalty, Journal of Baltic Studies 44 (4), 451–473.
- Soikkeli, Markku (2015) Tieteiskirjallisuuden käsikirja. Helsinki: Avain, BTJ Finland Oy.
- Márk Stégmayer (2020) Conservative Unity or Populist Solutions? Family Policy Reforms in Hungary and Poland. Master's Thesis Tampere University Master's Programme Comparative Social Policy and Welfare. Faculty of Social Sciences, October 2020.
- Thompson, Paul (2005) Family Myth, Models, and Denials in the Shaping of Individual Life Paths. In Daniel Bertaux & Paul Thompson (eds.) Between generations. Family models, myths and memories. London: Transaction Publishers, 13–38.
- Trägårdh, Lars (2010) Rethinking the Nordic welfare state through a neo-Hegelian theory of state and civil society, Journal of Political Ideologies 15 (3), 227–239.

ENGLISH SUMMARY

Ritva Nätkin: Family-centred Estonians, individualistic Finns. Students' future visions concerning family values and the birth rate (Perhekeskeiset virolaiset, individualistiset suomalaiset. Opiskelijoiden tulevaisuusvisioita perhearvoista ja syntyvyydestä)

Finland and Estonia have arrived at a similar type of neo-liberal welfare thinking via different economic and political paths. The two countries differ, however, in their legislation on responsibility for the care of family members. Estonia's birth rate is climbing following a downward trend in the 1990s. In Finland, the birth rate has been declining sharply for more than 10 years. This article explores the connection between family values, structural issues and the birth rate in Finnish and Estonian students' visions of future families. Students' visions concern the immediate future of family and intergenerational relationships, their valuation and welfare. The data was gathered using the empathy-based story method, in which two different writing instructions (positive/negative) are followed by a free-form short story. The writer continued either one or the other writing instruction. The data comprises six

subsets: four gathered at the universities of Tampere and two at the universities of Tallinn. In total there are 79 Finnish writers and 61 Estonian writers.

Data analysis involved three stages: thematic analysis using content analysis and typology classification, an examination of narrative means and cross-cultural comparison. Estonian family-friendliness consists of values that tie the nuclear family together, idealizing the traditional family model and connecting intergenerational interaction to that model. Finnish students segregated different age groups. They saw differences in family concepts and practices and seemed more individualistic than Estonian students. The data and the research literature suggest that universalist family policy with its generous family benefits increases the appreciation of family values. The growth of patriotism, solidarity and generational integration have the same effect. It seems that standards of welfare are continuing to rise in Estonia. In Finland the opposite seems to be happening as a result of cutbacks to welfare benefits and services after the golden age of the 1980s.

Keywords: family values, birth rate, future visions.

KIRJOITTAJA

Nätkin, Ritva, dos., YTT, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto (ritva.natkin[at]tuni.fi)